

SVJEDOČANSTVA O MASOVNIM GROBIŠTIMA U BISTRICI OB SOTLI I OKOLICI

Donosimo svjedočenja Slovenaca i Hrvata o poslijeratnom ubijanju zarobljenih hrvatskih vojnika i civila na području slovenske općine Bistrica ob Sotli i okolici, gdje se nalazi dvanaest masovnih grobišta s oko 5.000 žrtava.

Nadomak drage domaje skončali su životi nevinih

Tomislav Vuković

— Nevjerica, šok, užas i mučnina navirali su radnicima sredinom g. 1978. dok su iskopavali temelje za novu osnovnu školu u Bistrici ob Sotli, malome slovenskom mjestu u pokrajini Štajerskoj, u susjedstvu hrvatskih Zagorskih Sela i Kumrovca. Na pitomome brijegu u središtu sela, na kojemu je trebalo niknuti zdanje u kojemu će slovenski mališani stjecati znanje i radne navike, bezbrižno se prepuštati dječjim igrama i sportskim aktivnostima, iz zemlje su izvirale kosti, razbijene lubanje, žice, ostaci ljudskih tijela, neraspadnuti dijelovi odjeće i obuće, raznovrsni predmeti. Prizor je bio toliko jezovit da je jedan od radnika istoga trenutka napustio gradilište izjavivši da se više vratiti neće ni po cijenu otkaza. No, politički su moćnici hladnokrvno odlučili da se radovi nastave i da se sagrađi planirana škola, koja će nositi ime Marije Broz, majke »najvećeg sina svih naroda i narodnosti« u ondašnjoj Jugoslaviji – Josipa Broza Tita, njihove sumještanke.

O tom patološkom poimanju nevinih žrtava i majčinstva nekadašnjih komunističkih vlastodržaca, a danas svjedoče Slovenci: Franc Omerzu i Franc Konstanjšek, i Hrvati: Mirko Štefan i Miro Starešina. Prva su dvojica iz Bistrice ob Sotli a druga dvojica iz Razvora kod Kumrovca. Govore otvoreno, argumentirano i bez straha o ubijanju uhićenih Hrvata, vojnika i civila, nakon završetka Drugoga svjetskog rata, o čemu su najvećim dijelom slušali od starijih, na području Bistrice ob Sotli i okolici, današnjoj općini od 1500-tinjak stanovnika razasutih u 11 sela i nekoliko zaselaka. Mjesta pripadaju župi sv. Peter pod Svetim gorama, glasovitom hodočasničkom mjestu, kojoj je susjedna hrvatska župa sv. Katarine u Zagorskim Selima, gdje je župnik 60-godišnji Milan Juranić rođen u Pregradi, legenda tog dijela Hrvatskoga zagorja zbog više od četiri desetljeća ustrajnog i predanog pastoralnog rada u župi i susjednoj Sutlanskoj poljani, umjetnik, pjesnik, sakupljač i čuvar tiskanog povijesnog blaga, etnolog, pčelar, uzgajivač ljekovitih bilja, i nadasve rodoljub, čovjekoljubac i poštovalac nevinih poratnih žrtava, osvjedočeni prijatelj svih Hrvata i susjeda Slovenaca.

Hrvatsko-slovensko zajedništvo

Stoga ne treba nikoga iznenaditi činjenica da se upravo njemu obratila skupina Hrvata i Slovenaca, zamolivši ga da se zauzme za dostojno obilježavanje brojnih grobišta u njihovu kraju. Njihov osjećaj za pravdu i pijetet prema nevinima bila je očekivana i posve normalna inicijativa hrvatsko-slovenskog zajedništva i dobrosusjedskih odnosa na tom području. I plod tih nastojanja je današnja zajednička spomen-ploča za svih približno 5.000 žrtava, koliko se računa da ih ima u dvanaest masovnih grobnica, na mjesnom groblju u Bistrici ob Sotli, s križem, hrvatskim grbom i tekstom, koja je postavljena g. 2008: »Nadomak nam drage domaje, suze tek gorke paše, dok okrutna ruka bez duše, skončala

živote naše. Molite za nas i oprost naših i njihovih grijeha. U spomen na nedužne žrtve poraća, zarobljene hrvatske vojnike i civile iz kolona Križnoga puta, koji su tijekom 5. i 6. mjeseca 1945. pogubljeni na području mjesta Sv. Petar pod Gorami.«

I slovenski i hrvatski sugovornici potvrđuju da su domaći mještani dugi niz godina znali doslovce sve podatke o mjestima i broju ubijenih, jer su mnogi od njih vlastitim očima vidjeli kolone uhićenih, po danju i noći slušali neprestanu pucnjavu tijekom ubijanja, a neki su im čak i kopali jame, bacali ih u njih i zatrpavali ih. No, o tome su zbog poznatih razloga govorili tiho, između sebe, daleko od ušiju i očiju javnosti.

Na stratišta svezani u šesteroredu

Spomenuta četvorica Slovenaca i Hrvata čuvaju i pismena svjedočenja nekoliko sumještana o okolnostima i mjestima pogubljenja, iz kojih se može zaključiti da je riječ najprije o egzekucijama bez suda i presude civila koje su postrojbe jugoslavenske vojske zarobile na njihovu putu prema austrijskoj granici, posebice o ženama, djeci i starcima, te potom i zarobljenih hrvatskih vojnika po povratku iz Austrije na Križnome putu.

Tako Franc Konstanjšek, prema pričanju njegove majke Ane Konstanjšek rođ. Lupšina, govori o jami 3x3 m, dubokoj oko 1,5 m u koju su pobacana trupla djevojaka i mladih žena s djecom. O tom je strašnome događaju Komisiji Slovenske vlade za istraživanje tajnih grobišta posvjedočio i Franc Baštijančič, koji je izjavio da su u svibnju 1945. u tri navrata u Bistricu ob Sotli dovedene skupine uhićenih vojnika, staraca, žena i djece, čija je kolona bila duga od sela Zagaj do odvojka prema za-

»Tada sam vidio da se kolona postrojila uz rub dubokoga jarka koji nam je bio s desne strane na kojoj sam i ja bio uz kolonu zarobljenika. Jarak je bio pun mrtvih golih tjelesa, a iz njega je dopirao hropac i jaukanje ranjenih ili umirućih. Mi, određeni za pratnju, stajali smo na razmaku od oko 10 metara jedan od drugoga.«

selku Ulčnik i sve do nekadašnjega drvenog mosta preko Bistrice. Svi su oni pogubljeni na mjestu današnje škole, a on je s još trojicom mještana morao kopati jame 4x4 m, duboke oko 2 m, ispod sv. Križa, kapelice na vrhu obližnjega brda. Pričao je da su žrtve bile svezanih ruku dvojica po dvojica, da su već zaudarali dok su ih bacali u jame, te da su ih zatrpali tek s 60-ak cm zemlje. Ana Konstanjšek je gledala i prepunu cestu hrvatskih vojnika s nešto civila, dugoj 300-tinjak metara zarobljenih kod susjednog mjesta Trebče, koji su u šesteroredu odvedeni prema iskapanome pješačkom rovu ispod stare seoske škole i tamo su pobijeni i zatrpani.

Spomenuto je kako je komisija Slovenske vlade, kao sve civilizirane vlade ovoga svijeta koje imaju barem malo osjećaja i jednak odnos prema svim nevinim žrtvama tijekom povijesti (što je u sadašnjem kontekstu odnosa Hrvatske vlade prema žrtvama Bleiburga i Križnoga puta važno istaknuti), došla u Bistricu ob Sotli

• Milan Juranić, Franc Omerzu, Mirko Štefan, Franc Konstanjšek i Miro Starešina

da zabilježi svjedočanstva mještana o zbivanjima i poratnim zločinima, o čemu je 2. ožujka 2000. pismeno izvješće sastavio Anton Kunst. On je zapisao da je spomenutog dana u njihovo mjesto došla peteročlana komisija Vlade Republike Slovenije zbog poznate činjenice da su »komunisti u našem mjestu pobili više tisuća Hrvata«. Komisiju su činili »predsjednik, novinar Viktor Blažič, potpredsjednik, liječnik dr. Tine Velikonja, i tajnik, dipl. pravnik Bojan Boncelj, s još dva mlada člana, gospodica koja je sve fotografirala i mladi gospodin koji je sve ispriopovijedano snimao«. U prostoriji općine od domaćih su bili nazočni uz Kunsta, općinski načelnik Jože Predrag, Franc Omerzu i Franc Baštijančič i gđa Malči Černelč. Svi su oni bili suglasni da je najveći broj Hrvata bio pogubljen na mjestu gdje je sagrađena nova osnovna škola, ali da su egzekucije vršene i u okolici.

Sramotan partizanski broj 30

Malči Černelč rođ. Stadler rekla je da je bilo opasno i da se jako bojala, posebice kada ju je s još dvojicom mještana jedan partizan prisilio da ubijenog zatočenika pokopaju u blizini njihova doma. Naime, bojala se da će ih sve troje kao svjedoke ubiti, ali ih je, na njihovu sreću, ipak pustio doma. Ona je ustvrdila da su smakuća započinjala pred večer i da su trajala dugo u noć, i to nekoliko dana! Njezin je otac jedne večeri blijed ušao u kuću i rekao da su te, samo jedne noći pobili oko 600 osoba. »Bilo je to strašno vrijeme kada ljudski život nije vrijedio ni zrno graška« – zaključila je Černelč svoje svjedočenje komisiji. Na pitanje komisije žele li mještani Bistrice podići nekakvo spomen-obilježje žrtvama, Antun Kunst je odrješito odgovorio potvrdno jer bi ono, kako je doslovce rekao, »posjećalo mlade naraštaje na grozote tog doba«.

Istinoljubivi Kunst je iznio komisiji još jedan vrlo važan podatak: »Neka se povijest piše tako kako se dogodila! Ne smije se više prikazivati i lagati da tu leži samo 30 ubijenih. To je strašna laž, znamo tko je širi. Mi stariji osjećamo se moralno obvezni. Nismo mi krivi što smo prekopavali zemlju i saznavali da hodimo po grobovima nesretnika kojima su nasilno i nepravdno oduzeti životi. Točnog broja žrtava zacijelo nikada nećemo saznati, ali broj 30 je više nego sramotan!«

Sugovornici se sjećaju i pokojnog Jože Hohnjeca koji je upozoravao mještane da ne koriste vodu iz pokrajnjega bunara jer je smrdljiva i pomalo krvava. On je pričao da je sam nekoliko tjelesa zagrnuo na livadi jer su van iz zemlje stršile ruke ili noge koje su glodale lisice. Mještani dugo vremena nisu koristili tu vodu jer je

Poziv vjernicima

— Za hrvatske žrtve pobijene bez suda i presude od jugoslavenske vojske g. 1945. i pokopane u Bistrici ob Sotli i okolici svake se godine služi misa zadušnica 2. nedjelje u lipnju u župnoj crkvi sv. Katarine u Zagorskim Selima u 15 sati, koju zajednički slave domaći župnik Juranić sa susjednim slovenskim župnikom Damjanom Kejarom, te svećenicima dekanata. Odavanje počasti započinje polaganjem cvijeća i paljenjem svijeća kod spomen-ploče na mjesnome groblju u Bistrici ob Sotli u 14.30 sati. Pozivaju se hrvatski vjernici iz zemlje i inozemstva da svojim sudjelovanjem odaju počast sunarodnjacima i ne dopuste da zločin padne u zaborav.

i Cecilija Augustinčič, koja se vratila doma u jesen 1945. nakon četverogodišnjeg progonstva od Nijemaca iz vlastita doma, također svjedočila o sukrvici u bunaru.

Rajmond Klakočar je također ispričao vlastitu zgodu. Dok je kopao kanal za telefonski kabel, naišli su na ljudske kosti. Dolfi Klakočar je s ocem nakon rata kopao jarak za otjecanje vode, ali su i oni iskopali »kosti, cipele i pokoju krpu od odijela«. Dakako da su sve ponovno zagrnuili. Više svjedoka je potvrdilo da su tijekom gradnje škole odvozili zemlju na Kunerjevu livadu u Zagaju, u kojoj je bilo puno kostiju, mnoge od njih svezane raznobojnom žicom: crvenom, zelenom, sivom, plavom, također i crnom.

»Jarak pun mrtvih golih tjelesa«

Posebno je vrijedno svjedočanstvo slovenskih mještana Bistrice ob Sotli koji su komisiji pokazali mjesto gdje leže pobijeni i na putu u Kunšperk. Ono je u potpunom suglasju sa sjećanjima Osječanina prof. dr. Zvonka Katića, umirovljenog profesora Poljoprivrednoga fakulteta u Zagrebu, koji je unovačen u jugoslavensku vojsku. Dakle, potpuno drugi i neovisni izvor, objavljen u jednom od nastavaka serijala u »Fokusu«: »Jarak je bio pun mrtvih golih tjelesa« (»Fokus«, 3. studenoga 2006), u velikoj mjeri potvrđuju citirane izjave sugovornika. U njima on kod opisa ubijanja zatočenika, ne znajući točno gdje se nalazi, također spominje dvorac Kunšperk, sagrađen u 12. st., koji se nalazi nedaleko od Bistrice ob Sotli. Vremenski također upotpunjuje svjedočanstva mještana da je riječ o događajima prije Križnoga puta, 15. svibnja 1945, i o izbjeglicama koji su uhićeni na putu prema Austriji: »Bio je to šesti i sedmi dan u Sloveniji, možda 13. i 14.

svibnja 1945. Nije isključeno da je bio osmi dan pješačenja iz Osijeka, odnosno 15. svibnja 1945. Znam da smo bili negdje oko dvorca Kunšperk u Sloveniji (nedaleko od Bistrice ob Sotli, op. T. V.).

Druge (ili treće?) večeri određen sam za nekakvu 'pratnju', bez mnogo objašnjavanja. Dobio sam deset metaka i krenuo s desetarom i vjerojatno još nekim iz čete, u što nisam siguran. U daljini se opet čula rafalna i pojedinačna pucnjava. Već se spustio mrak i na nebu se pojavio mjesec. Na jednome mjestu je desetar zastao, i tada smo odnekud kupili skupinu golih ljudi vezanih ruku - dvoje po dvoje. Uz napomenu da su to 'tvoji ustaše', kako mi je rekao desetar, povelu smo ih prema mjestu gdje se čula pucnjava i histerična vika nekih žena. Približili smo se tom mjestu i svoju skupinu priključili smo podužoj koloni također vezanih ljudi koji su već ondje stajali. Tada sam vidio da se kolona postrojila uz rub dubokoga jarka koji nam je bio s desne strane na kojoj sam i ja bio uz kolonu zarobljenika. Jarak je bio pun mrtvih golih tjelesa, a iz njega je dopirao hropac i jaukanje ranjenih ili umirućih. Mi, određeni za pratnju, stajali smo na razmaku od oko 10 metara jedan od drugoga. Užas koji me je prožimao uz neopisivi osjećaj mržnje prema svemu što ima veze s tim, bili su neopisivi. Stajao sam kao hipnotiziran, a kolona se polako pored nas pomicala prema stratištu, u kojem su histeričnom vikom, deranjem i vjerojatno ubijanjem, prednjačile žene. Povici kao 'Zezaj, zezaj, majku ti...' urezivali su se u moj mozak duboko i neizbrisivo.«

Šutnja vezanih zarobljenika bila je jeziva

»Odjednom galama. Jedan se zarobljenik oslobodio veza i potrčao, a u isti čas je tišinu oko nas prekinula urnebesna paljba pratitelja s lijeve strane kolone. Moj desetar s ruskom 'tanjuračom' pojurio je pucajući kao lud za njim. Slijedila je vika: 'Ne pucaj, ne pucaj', što je trebalo značiti da ostali trebaju prestati pucati jer će stradati i desetar koji juri za sablasnom bijelom figurom koja kao da lebdi iznad polja po kojemu trči. Ne znam kako je završilo s desetarom i odbjeglih zarobljenikom, pucnjevi se više nisu čuli, a desetar se zadihan vratio nakon desetak minuta - sam. Za jarak koji su ubojice punili leševima i polumrtvim ljudima kasnije se govorilo da je bio iskopan kao protutenkovska zaštita između Slovenije i Hrvatske.

Šutnja svih vezanih zarobljenika i nas kao pratnje bila je jeziva. Pucnji i krici s histeričnim ženskim glasovima odzvanjali su u noći s oko 30-40 metara udaljenog mjesta gdje je, pretpostavio sam, bilo mjesto na kojem su zarobljenici ubijeni. Pun mjesec sjajio je tako da su se gola tijela nesretnika u koloni jasno isticala.«